



خوێندنه وهیهکی نوێ بو سوسیا لیزمی دیموکراتیک

نوسینی سمایل بازیار

کۆکردنه وه و ئاماده کردنی: رهههمان نهقشی

## نېۋەرۇك

بەشى يەكەن

پېشەكى

سوسىيالىزم ئە بەرنامەى حېزبدا

(سوۋكە ئاورىكى مېژوۋىيى)

ئەلف) سوسىيالىزم ۋ كۆنگرەكانى حېزب

ب) سوسىيالىزمى دېمۇكراتىك

۱- سنووربەندىيەكانى سوسىيالىزمى دېمۇكراتىك

۲- گرېنگتېرىن خالەكانى ئە ۋ خوتىندىنە ۋە ئە سوسىيالىزم

«جېگېر كوردنى سوسىيالىزمىكى دېمۇكراسىيائە ئە جېگەى دىكتاتورىيەكى توتالېتېرئانە»

۱- ئايا سوسىيالىزمى پېئاسەكراۋ ئە كورتە باسدا،

سوسىيال دېمۇكراسىيە؟

تايپەتمەندىيەكانى «سوسىيالىزمى دېمۇكراتىك» چۈن پېئاسە كراۋ ئە كورتە باس دا،

۲- خالە جياكەرەۋەكانى ئەگەل كۆمۇنىزمى روسى

يان سوسىيالىزمى ئارايى

**بهشی دووهم**

خویندنه وهیه کی نوئی بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک

ئه‌لف) چاره‌گه سه‌دهیه‌ک

ب) سه‌رمایه‌داری

ج) ئابووری پلانمه‌ندو سینتتالیزه

۱- پیره‌وی له سیستمی ئابووری بازاری ئازاد

د) سوسیالیزم وه‌ک سیستمیکی ئابووری - کۆمه‌لایه‌تی

ئیستا تیشک ده‌خه‌ینه سه‌ر گرینگترینی نه‌و بایه‌خانه:

۱- ئازادی

۲- دیموکراسی

۳- یه‌کسانی

**بهشی سیه‌م**

سنووربه‌ناییه‌کانی خویندنه‌وه‌ی نوئی سوسیالیزمی دیموکراتیک

ئه‌لف) نیولیبرالیزم

ب) هه‌تۆست به‌رانبه‌ر به‌ نیولیبرالیزم

ج) چه‌پی رادیکال

دوايين وته!



## خویندنه وه یه کی نوێ بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک

### سمایل باز یار

#### پیشه کی

له و کاته وهی که بیروکهی سوسیالیزم هاتۆته ناو بهرنامه و پیرهوی حیزبی دیموکراتی کوردستان کهم و زۆر نهم بابته جینگای مشتومر و راو بۆچوونی جیاواز بووه له ناو ریزهکانی حیزبدا و نهمهش نهگهر له لایهک به لایهکی زیندووو بوونی قهواره ی نهو حیزبه بووه. به جۆریک که له ئاست بابته فیکری و سیاسیهکان به خه مساردی تینه په ریوه و له لایهکی تر نیشانه ی ههستیار بوون و گرینگی نهو مژارهش بوو که راسته وخۆ په یوهندی به بهریوه بوون و چاره نووسی دواپۆژی کۆمه لگاکه مانه وه بووه.

لوتکه ی نهو باس و گهنگه شانه له کۆنگره ی شه شه می حیزب له سالی ۱۳۶۲ ی هه تاوی (۱۹۸۴ ی زایینی) دابوو، کاتیکی دوکتور قاسملو بیروکه ی «سوسیالیزمی دیموکراتیک» ی هینایه گۆری. نهمهش هۆکاره که ی بۆ نهوه دهگه رایه وه، که له وکاتدا له باری نه زه ری و تیورییه وه، چه پی کلاسیک بائی به سه ر فهزای فیکری کوردستاندا کیشابوو؛ نهم بیروکه یه وهک مه له وانی کردنی به پیچه وانه ی ئاراسته ی رووبار بوو.

له رهوتی کاری کۆنگره ی سیزده هه می حیزبدا له سالی ۱۳۸۳ ی هه تاوی (۲۰۰۴ ی زایینی) و نهم جاره له سۆنگه ی نهوه ی که سوسیالیزمی ئارایی (مه و جوود) له بهریه که هه ئه وشابوو هه ئه بت ماوه یه کی زه مانی ئی تپیه ری بوو. به ره ی چه پیش تووشی شکست و سه رلیشیواوی هاتبوو، جاریکی تر مشتومر له سه ر نهم بابته گهرم بووه. هه ر بۆیه یه کیکی له بریارهکانی په سه ندرکراوی نهو کۆنگره یه بریتیی بوو له خویندنه وه یه کی نوێ بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک. مخابن به هۆی نهو قهیرانه ئیوخۆیی یه ی که له پاش کۆنگره ی سیزده تووشی حیزب هات نهم پرۆژه یه وه دوا که وت

## خویندنه وهیه کی نوئی بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک

و له کۆنگره ی چواردهه می حیزبدا، دهسته ی نووسینه وه و پینداچوونه وه ی بهرنامه و پیره و خویندنه وهیه کی نوئی بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک نه نجام دا. که له چهند خال دا فۆرمۆله کرابوو که پاش باس و موناقدشه یه کی زۆر له کۆنگره دا په سند کرا.

نهم نووسراوهیه هه وئیکه به مه بهستی تیشک خستنه سه ر و روونکردنه وه ی نهم روانگه نوئی به که له سێ بهشی سه ره کی پیکهاتوو ه:

۱- سوسیالیزم له بهرنامه ی حیزبدا (سوکه ناوړیک میژووی)

۲- خویندنه وهیه کی نوئی بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک

۳- سنووریه ندیه کانی خویندنه وه ی نوئی سوسیالیزمی دیموکراتیک

شایانی باسه نهم نووسراوهیه پاش «نامیلکه ی کورته باس» دووه مین هه ئوستی ره سی حیزبی دیموکراتی کوردستانه، له سه ر سوسیالیزم، چون له مباریه وه ه یج ده ق و هه ئوستیکی تری ره سمیان نه بووه. نهم دیرانه ی ش ته نیا وینای چوارچیوه ی گشتی نه و بیروکه یه ده کات و دیمه نیکی گشتی وینا و به دهسته وه ده داتو بیگومان ورده کاریبه کانی بۆ پیاده کردنی له دواړژدا له کۆمه لگا پیوستی به شاره زایانی بواره جۆراوجۆره کانی زانستی ئابووری و بهرپوه به ریتی (مودیریبه تی) هه یه.

### بهشی یه که م

سوسیالیزم له بهرنامه ی حیزبدا

(سوکه ناوړیک میژووی)

نه لف) سوسیالیزم و کۆنگره کانی حیزب

پاش نه وه ی به یاننامه ی ۱۱ مارسی ۱۹۷۰ ی زایینی له لایهن ده وئته تی عیراقه وه درکرا و له نه نجامدا به شیک له تیکۆشه رانی سیاسی و یه ک له وان دوکتور قاسملوو له دهره وه ی ولات را گه رانه وه باشووری کوردستان و وه رزیک نوئی له خه بات و ژبانی حیزبی دیموکراتی کوردستان دهستی پیکرد. حیزب بۆ یه که م جار له کۆنفرانسی سییه م دا

(۱۳۵۰ی ههتاوی) (۱۹۷۱ی زایینی) بوو به خاوهن بهرنامه و پیرهویکی کۆنگریت. له بهرنامهی حیزبدا و له فهسلێ یهکهه (ئامانجه گشتیهکان)، مادهی دووههه دا سوسیالیزم هاته نیو بهرنامهی حیزب. نهوه بۆ یهکهه جار بوو که حیزبی دیموکراتی کوردستان به راشکاوی له بهرنامهی خۆیدا باس له پینکهنانی کۆمه لگهیهکی سوسیالیستی دهکا و سوسیالیزمی وهک ریگه چارهیهک بۆ کیشهی کۆمه لایهتی وهک فۆرمولیک بۆ دابین کردنی دادپهروهیری کۆمه لایهتی له کۆمه لگهه دا هه لدهبژیری. نهه پرۆژیه له هه لویستی بائی چه پی حیزبه وه سه رچاوهی دهگرت که تازه لهگه ل بائی ناسیونالیستی حیزب له سه ر دارشتنه وه بو نیاتنانه وه (بازسازی) ی حیزب ریککه وتبوون. نهه ناشت بوونه وهوی حیزب لهگه ل هزی چه پ بوو که نزیک به ده سا ل ده بوو لێ دوور که وتبووه.

نهو سوسیالیزمه ی که له کۆنفرانسی سییهه (۱۳۵۰ی ههتاوی) (۱۹۷۱ی زایینی) و دواتر له کۆنگره ی سییهه (۱۳۵۲) (۱۹۷۳) دا په سند کرا، «سوسیالیزمی دادپهروهرا نه» بوو، دیاره خودی لایه نی چه پیش که پرۆژه ی سوسیالیزمی هینابووه نیو بهرنامه ی حیزب، له سه ر چه شنی سوسیالیزم کۆک نه بوون وه خونیندنه وه ی جیاوازیان بۆ سوسیالیزم هه بوو، بۆ وینه له کۆنگره ی چواره م دا (۱۳۵۸) (۱۹۸۰) که له شاری مه هاباد پینکها ت، به هۆی زا ل بوونی ناخبو (گفتمان) ی چه پی رادیکال به سه ر فهزای سیاسی نهو کاتی کوردستان و بوونی برشت و دهسپه رۆیشتووی حیزبی تووده له نیو ته شکیلاتی حیزبی دیموکرات دا، سوسیالیزم به بی پاشگر و پینگر په سند دهکری. واته «سوسیالیزمی زانستی». کۆنگره ی پینجه می حیزب (۱۳۶۰) (۱۹۸۲) له هه لومه رچی دژواری خه با تی چه کداریدا پینک دی و لهه کۆنگره یه دا «سوسیالیزمیک که ولامدهری هه لومه رچی و لاته که مان بی» په سه ند کرا. بینگومان جیا بوونه وه ی تا قمی هه وت که سی که به شوین پیی حیزبی تووده دا رویشتن (۱۳۵۹) (۱۹۸۰) شوینه واری هه بوو بۆ نه وه ی که «سوسیالیزمی زانستی» پاش گو ی بخری. سه ره نجام له کۆنگره ی شه شه م دا (۱۳۶۲) (۱۹۸۴) «سوسیالیزمی دیموکراتیک» که له سه ره تا ی نووسینی بهرنامه و پیره وه له کۆنفرانسی سا لی (۱۳۵۰) (۱۹۷۱) دا دوکتور قاسملوو له سه ری پیندا گر بوو، به زه حمه ت و پاش باس و مونا قشه یه کی زۆر په سند دهکری. نهه خونیندنه وه یه له سوسیالیزم سه ره نجام پاش ۱۲ سا ل خه با تی فیکری و هه لکشان و دا کشان به هۆی پشوودریژی و نفووزی مه عنه ویی لایه نگرانی و له سه ره وه ی هه مووانه وه دوکتور قاسملوو دا سه رکه وت.

### ب) سوسیالیزمی دیموکراتیک

پیش نه وه ی کۆنگره ی شه شه م له ربه ندانی سا لی (۱۳۶۲ی ههتاوی) (۱۹۸۴ی زایینی) دا پینک بی، دوکتور

قاسملوو بۆ پیناسه کردن و ناشنا بوونی ئەندام و لایهنگرانی حیزبی بهو ئیدیه دهستی دایه نووسینی نامیلکه یهک له ژێر ناوی «کورتبه باسیک له سهر سوسیالیزم». به پیتی ئەو پیناسه یه ی که له کورتبه باس دا هاتوه، دهکری وهلامی ئەو پرسیارانە بدهینه وه:

۱- سنووربه ندیه کانی سوسیالیزمی دیموکراتیک

- سنووربه ندی له گهژ ئەو سیستمه فیکریه ی که نزیکه ی ۴۰ سال بوو له کوردستان و ئێران باو بوو سیستمیکی فیکری وشک و دوگم، که ریگه ی جیابیری، پینداچوونه وه و رخنه گرتنی به هیچ کهس نه ده دا.
- سنووربه ندی له گهژ ئەو سوسیالیزمه ی که هیزه کانی دیکه به نیازی دامه زانندی بوون.
- سنووربه ندی له گهژ ئەو کهس و لایه نانه ی که بن ئەملاونه ولا پیره وییان له ولاتانی سوسیالیستی ده کرد.
- سنووربه ندی له گهژ بیروباوه ری تووده ئیستی یا ئیستائینیستی که له نیوخوی حیزبدا پاشماوه ی مابوو.

۲- گرینگترین خاله کانی نه و خویندنه وه له سوسیالیزم

- پینداگری له سهر پیگه ی دیموکراسی و ره تکردنه وه ی ههر چه شنه دیکتاتوریه ی که له ژێر ههر ناویک دا.
- دوورکه وتنه وه له ههر چه شنه ئۆلگووسازییه ک.
- له بهرچا و گرتنی تایبه تمه ندیه کانی کۆمه ئی کورده واری واته سوسیالیزمیک که وه لامدەری هه لومه رچی ولاته که مان بێ.
- گرتنه پینشی سیاسه تیکی سه ره خۆ له به رانه بر ولاتانی سوسیالیستی ئەو کاتدا و ده سنیشان کردنی هه لویست و که موکووری سیستمه سوسیالیستی یه کانی به ردی رۆژه لات (سوسیالیزمی ئارایی (موجود)).

خستنه به رباسی ئەو خویندنه وه یه له سوسیالیزم بۆ یه کهم جار له کوردستان که تییدا ناخپو (گفتمان) ی بالاده ست له فهزای سیاسی دا چه پی رادیکال بوو، وهک مه له کردن به پیچه وانه ی ئاراسته ی ئاوی رووبار بوو. که هه م ژیری ده ویست و هه م بویری. ئەو روانگه نوییه بۆ زۆر کهس و ته نانه ت بۆ به شیکی بهرچاوی ئەندامانی حیزب، حیزبیک که مارکسیست - لنینیستی ش، نه بوو هه زم نه ده بوو. ههر بۆیه ش ده بینین کاتیک کورته باسیک له سهر سوسیالیزم له کۆنگره ی شه شه ما ده خریتته ده نگه وه، له یه کهم ده ودا دهنگی پیویست ناهینیتته وه.

به لام ههر وهک ديتمان رهوتي رووداوه ميژووييه کان تيگه يشتني دروست و واقعي بيانهي نهو روانگه يه يان دهرخت. ماوهي نيوان شهيد بووني دوکتور قاسملوو (۱۳ ژوئيهي ۱۹۸۹) تا رووخاني ديواري بييرلين له نوامبري ههمان سال دا (۱۹۸۹) که متر له ۴ مانگه، به داخه وه چاره نووس و ايکرد که نهو نه تواني نهو رووداوه بييني که موري ته نيديگي ميژوويي بوو له سهر روانگه و بوچوونه کاني له مهر ولاتاني سوسياليستي.

ج) به کگراوندي دروست بووني نهو روانگه يه له لاي دوکتور قاسملوو ژياني تاراوگه يي له ولاتاني سوسياليستي پيشوو و له نزیکه وه ناشنا بوون و ههست کردن به که موکووري و ناته و اوويه کاني سوسياليزمي نارايي (مه وجود)، به تاييه تي له باري نه بووني ديموکراسي و نازادي و بووني دهوله تاني توتاليتير بو دوکتور قاسملوو زور پرسيار و گوماني له سهر سيستي سوسياليستي نهو ولاتانه هينايه ناراه.

رووداوه کاني له هستان له دهيهي ۵۰ زاييني و شوړشي ۱۹۵۶ له مه جارستان و به تاييه تي رووداوي به هاري پراگ له سالي ۱۹۶۸ له چيکوسلواکي که بو خوي نيشته جيبي نهو ولاته بوو، شوينه واري قووليان له سهر دانا. نهو رووداوانه ي که نامانجيان سه ربه خوي برياردان له سوقيهت و بانکشان ديموکراسي به سهر گشت لايه نه کاني ژياندا بوو. بو وينه فهيله سووف (نيشان سفي تاک - Ivan Svitak) به کورتترين و کاملترين شيوه نامانجه کاني «به هاري پراگ» ههر له سه ره تاوه ناوا فورموته دهکا:

«جنگير کردني سوسياليزميکي ديموکراسيانه»

له جنگه ي ديکتاتوريه کي توتاليتيرانه»

يان له پروگرامي نوئي ريفورم خوازاني نيو حيزبي کومونيستي چيکوسلواکي له ۱۰ ئاوريلي ۱۹۶۸ زاييني راگه يه ندرا: «موديليکي نوئي سوسياليزم؛ نيمه ده مانه وي هه وئى هينانه کايه ي موديليکي نوئي نه و په ري ديموکراسيانه بدين که له گه ل هه لومه رجي چيکوسلواکي دا گونجاو بي».

به شداري کردني دوکتور قاسملوو له بزافي ديموکراسي خوازانه و سه ربه خوي - خوازانه ي ريفورميسته کاني نيو حيزبي کومونيستي چيکوسلواکي به ربه ري «نيکساندير دوچيک» له به هاري پراگ دا به چه شنیک بوو که پاش تيکشکاندن نهو بزوتنه و وهيه به هوئ دهستي وره داني نيزامي يه کيه تي سوقيه تي و هاوپه يماناني له په يمانی



وهرشو و سهرکوتی لایه نگرانی سوسیالیزمی دیموکراتیک و هاتنه سهرکاری دیکتاتورەکانی سهر به مۆسکۆ، دهرفتهی مانه وهی لهم ولاته پینه درا و دهرکرا.

هه مووی ئەمانه بوون به هۆی ئەوهی که دوکتور قاسملوو له روانینی خۆیدا سه بارهت به سوسیالیزمی ئارایی (هه و جوود)، پیداجوونه بکات، به جوړیک به ته واوی له گه ل ستالینیزم سنووربه ندی بکاو له گه ل زور بنه مای لینییزم مالاوایی بکات و له کلاورۆژنه یه کی نوپوه پروانیته پرسه سیاسی و فیکریه کان.

بۆ وینه له شیکردنه وهی کورته باس دا دوکتور قاسملوو پینی وایه کوردستان ده توانی قوناغی سه رمایه داری ده ور لیبدا و بچیته قوناغی سوسیالیستییه وه. هه مان تیۆری ریگه ی هه لدانى غهیره سه رمایه داری (راه رشد غیر سه رمایه داری) که لینیین له سه ر رووسیای سالی ۱۹۱۷ تاقی کرده وه.

#### ۱- نایا سوسیالیزمی پیناسه کرا و له کورته باس دا.

#### سوسیال دیموکراسیه؟

ههر له سه ره تای بلاو بونه وهی کورته باس دا ته یفی چه پی رادیکال و به شیوهی دیاریکراو «کۆمه له - ریکخراوی کوردستانی حیزبی کۆمونیستی ئیران» و ریکخراوی شورشگیری کریکارانی ئیران (راه کارگر) به رانبه ر به کورته باس ئەوه بوو که ئەو سوسیالیزمی دیموکراتیکه شتیک نییه بیجگه له سوسیال دیموکراسی و ئاو له ناشی سه رمایه داری کردنه. دیاره له تیروانینی هیزیکى چه پی رادیکال، نه گه ر وانگه یه ک دیکتاتۆری پرۆلتاریا ره تبه کاته وه، بئنه ملاونه ولا له خانەى سوسیال دیموکراسی دا جیی ده گرت. ههروهه ر وانگه و بۆچوونی دیکه ش هه بوون که ههر چه ند خۆیان به مارکیست - لینیینیست نه ده زانی به لام پیمان وابوو ئەمه شتیک نییه بیجگه له سوسیال دیموکراسی.

به لام ئەو پیناسه یه ی که بۆ سوسیالیسمی دیموکراتیک کرابوو، پینچه وانەى ئەو بۆچوونانیه. رهنگه به لامانه وه سهیر بئ نه گه ر بلین به دهیان چه شن سوسیالیزم هیه. ته نانه ت سوسیالیزمی ئیسلامیشمان هیه. مارکسیش بۆ خۆی له مانیفیسته که ی دا ئماژه به چه ندین جوړ سوسیالیزم دهکا. سوسیالیزمی دیموکراتیکیش یه کیک له وه سه دان

## خویندنه‌وه‌یه‌کی نوێ بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک

خویندنه‌وه‌یه له سوسیالیزمه‌و ته‌نا‌ه‌ت خودی سوسیالیزمی دیموکراتیکیش پیناسه‌یه‌کی ستاندارد و تاقانه‌ی نییه و خویندنه‌وه‌ی جیاوازی بۆ کراوه.

تایبه‌ت‌ه‌ندی‌ه‌کانی «سوسیالیزمی دیموکراتیک» چۆن پیناسه کراو له کورته‌باس دا.

له راستیدا هه‌روه‌ک له نامیلکه‌ی کورته‌باس‌دا به راشکاوی گوتراوه «سوسیالیزمی دیموکراتیک» له‌گه‌ڵ سوسیال دیموکراسی جیاوازی هه‌یه. بۆ پشت راست کردنه‌وه‌ی ئەم ئیددیعا‌یه ده‌توانین ئاماژه به‌م ئیستدلالانه بکه‌ین:

\* سوسیالیزمی دیموکراتیکی پیناسه کراو له کورته‌باس دا، ئانالیزو ئیکدان‌ه‌وه‌ی مارکسیزمی له‌سه‌ر سه‌رمایه‌داری په‌سه‌نده.

\* سیستم (نظام) ی سه‌رمایه‌داری ر‌ه‌ت‌ده‌کاته‌وه و ده‌ئێ سه‌رمایه‌داری وه‌ک نیزامی‌کی کۆمه‌لایه‌تی له لایه‌ن میژوووه‌وه مه‌حکومه.

\* بۆ دامه‌زراندنی سوسیالیزم وه‌ک سیستمی‌کی ئابووری - کۆمه‌لایه‌تی هه‌وڵ د‌ه‌دا که تێیدا هه‌ر که‌س به پێی لێهاتوویی کاری پێ ده‌سپێردرێ و به پێی کاره‌که‌ی حه‌قی خۆی له کۆمه‌ڵ و‌ه‌رده‌گرێ.

## ٢- خانه جیا‌که‌ر هه‌وه‌کانی له‌گه‌ڵ کۆمونیزمی روسی

### یان سوسیالیزمی نارایی

\* له‌گه‌ڵ ئەو پ‌ا‌وان‌خ‌وا‌زی و ت‌و‌ت‌ا‌ل‌ی‌ت‌ا‌ر‌ی‌ز‌مه‌ی که کۆمونیزمی روسی یا سوسیالیزمی نارایی به‌رپه‌وه‌ی ده‌با له‌گه‌ڵ سوسیال دیموکراسی هاو‌ده‌نگه، هه‌ر بۆیه جه‌خت له سه‌ر دیموکراسی و ر‌ه‌ت‌کردنه‌وه‌ی هه‌ر چه‌شنه دیکتاتۆرییه‌ک ده‌کا.

\* تیروانینی مارکسیستی له جینگای خۆیه‌تی، نه‌گه‌ر نه هه‌مووی به‌لام زۆر بنه‌مای لێن‌ی‌ن‌ی‌زم وه‌لانراوه‌و ستالینیزم به ته‌واوی مانئاوایی لیکراوه.

\* ئەم سوسیالیزمی دیموکراتیکه ش‌ک‌ل‌یکه له ئاکامی دوو خه‌ت یان دوو نه‌ریت، واته هه‌و‌ل‌دان‌یکه بۆ تیکه‌ه‌ل‌ک‌یش کردنی حه‌ره‌که‌ت‌یکه واقیعی به‌ره‌و سوسیالیزم به دیموکراسییه‌کی راسته‌قینه.

شایانی باسه ئەم خویندنه وهیه له سوسیالیزم تا ئیستا دهرفته تی پیاده بوونی نه بووه.

## به شی دووهم

### خویندنه وهیه کی نوئ بو سوسیالیزی دیموکراتیک

#### ئه لف ( چاره گه سه ده یه ک

پاش په سه ند کردنی سوسیالیزی دیموکراتیک ئیستا که له به رزایی چاره گه سه ده یه که وه دهروانینه نه و سه رده مه ی که سوسیالیزی دیموکراتیک وه ک ئامانجی درێرخایه نی حیزب په سه ند کرا. زور ئالوگۆری بنه رته تی به سه ر جیهاندا له هه موو بواره کانی سیاسی، فیکری، ئابووری، تیکنۆلۆژیک، کۆمه لایه تی و نه خشه ی سیاسی جیهاندا هاتووه.

له به ریه ک هه ئوه شانی سوسیالیزی ئارایی، کۆتایی شه ری سارد، خێرابوونی ره وتی جیهانی بوون، سه رکه وتنی ئابووری بازار، شۆرش تیکنۆلۆژی زانیاری و پێوه ندی گرتن، په ره سه ندنی دیموکراسی، په ره ساندنی ناسیۆنالیزم و دهرکه وتنی ده یان ولاتی تازه له سه ر نه خشه ی جوغرافیا و زور ئالوگۆری دیکه. «ئیریک هابز باوم» ده ئی: «هیچ کات میژووی ژبانی ئینسان و نه و کۆمه لگه یانه ش که تووشی رووداو بوون له ده وره یه کی زه مه نیی کورتدا نه و ئالوگۆره بنه رته تیانه یان به خۆوه نه بینیه وه سه یر نه وه یه که نه و ئالوگۆرانه ئوکالی و ناوچه ییش نین، به ئکوو جیهانین و سیمای جیهان به ته واوی گۆراوه».

هه مووی ئه مانه له ئیمه ده خوازن که خویندنه وه یه کی نویمان بو سوسیالیزی دیموکراتیک هه بی و به روانینیکی سه رده میانه له گه ل نه و پیناسه یه به ره وروو بین، که ۲۵ سا ل نه وه پینش و له گه رمه ی شه ری سارددا کراوه و بو سه رده می خۆی له فه زای سیاسی کوردستاندا، خانی وه رچه رخانیه کی نوئ، ژیرانه و بویرانه بوو که ئیستاش هیندیک په رنه سیپی له گه ل ئەم سه رده مه ده گونجی.

هه ر بۆیه له شروقه ی نویمان بو سوسیالیزی دیموکراتیک به جوړیکی دیکه دهروانینه هه ندیک چه مک و واتا که

جیاوازن له هه‌لۆیستی پیشوومان و لهم سێ ته‌وه‌ریه‌یه‌ دا پوخت ده‌کرینه‌وه.

(١) نیزامی سه‌رمایه‌داری

(٢) ئابووری پلانمه‌ندو سینترالیزه

(٣) سوسیالیزم وه‌ک نیزامیکی ئابووری - کۆمه‌لایه‌تی

### ب) سه‌رمایه‌داری

ئیمه‌ به‌ وه‌لامی چاکه‌ یان خراپه‌، باشه‌ یان باش نیه‌ له‌ سه‌ر نیزامی سه‌رمایه‌داری هه‌لۆیست ناگرین، ئیمه‌ سه‌رمایه‌داری وه‌ک چۆن هه‌یه‌ هه‌لده‌سه‌نگیتین.

به‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌و پێشبینانه‌ی که‌ نه‌یارانی ئه‌م سیسته‌مه‌ ده‌یانکرد، نیزامی سه‌رمایه‌داری له‌ ئیو نه‌چووه‌ و ئه‌و گۆره‌ه‌که‌نه‌ واته‌ پرۆلیتاریا که‌ ره‌ساله‌تی به‌ خاک ئه‌سپاردنی ئه‌و نیزامه‌ی له‌ ئه‌ستۆ بوو هه‌چی بۆ نه‌کرا و ئه‌و سیسته‌مه‌ هه‌روا درێژه‌ به‌ ژبانی خۆی ده‌دا.

**رازی ئه‌و ته‌مه‌ن درێژییه‌ سه‌ره‌رای زۆر هه‌وراز و نشینوو چه‌ندان قه‌یرانی گه‌وره‌ که‌ تووشی هاتوه‌ جیه‌؟**

ئه‌و سیسته‌مه‌ به‌ پێچه‌وانه‌ی سیسته‌مه‌ ئابووری - کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی پێش خۆی له‌ ئیو شوینگه‌ی خۆی دا ناخوئیته‌وه‌ (واته‌ له‌ ئیو بازنه‌یه‌کی داخراو دا ناخوئیته‌وه‌)، به‌ لکوه‌ ئه‌و سیسته‌مه‌ داینامیکه‌ و به‌رده‌وام خۆی تێپه‌ر ده‌کا و هه‌ر وه‌ک بینومانه‌ له‌ چه‌ند قۆناغیک دا گه‌شه‌ی کردوه‌و یه‌کیک له‌ داینامۆ سه‌ره‌کی‌یه‌کانی ئه‌م گه‌شه‌ کردنه‌ بریتیه‌ له‌ داهینانی تیکنیکی که‌ به‌رده‌وام سیسته‌مه‌کانی به‌ره‌م هه‌نانی نوێ کردۆته‌وه‌.

کۆمه‌لگه‌ی سه‌رمایه‌داری سێ شوێنی تیکنیکی به‌ خۆیه‌وه‌ بینیه‌، شوێنی سه‌نه‌تی (١٨٧٥ - ١٧٦٠)، شوێنی کاره‌با (١٨٩٠ تا ١٩٦٥) و شوێنی ئه‌نفۆرماتیک (١٩٧٠ - ...) که‌ له‌ سه‌ره‌تای چه‌فتاکانی سه‌ده‌ی بیسته‌م ده‌ستی پێکردوه‌ و به‌ تیکنیکی تازه‌ی راگه‌یاندن و پێوه‌ندی کردن ده‌ست پێده‌کاو هه‌ر ئیستاش به‌رده‌وامه‌ و دووره‌دیمه‌نی ته‌واوبوونی جارێ زۆر دوور له‌ چاوه‌روانییه‌. شایانی باسه‌ که‌ ته‌نانه‌ت کارل مارکس‌یش وه‌ک یه‌کیک له‌ گه‌وره‌ترین

ئانالیزۆر و رهخه گرانی نیزامی سهرمایه داری دانی به تایبه تمه ندی پیوستی بهردهوامی و نه مپۆی بوونی سهرمایه داری و داهینان و ئالوگۆر بۆ وهدهستهینی سوود و قازانج داناوه. بیجگه له مانه به هوی پیشکوهوتنی سهرسورهینهری زانست و تیکنۆلۆژی که به رهه می دنیای سهرمایه دارییه، گه ورهترین یارمه تیده ری سه رکه وتنی ئینسان بووه به سه ر سروشتدا که سه دان و بگره هه زاران دهسکه وتی به نرخی بۆ مرۆقاییه تی لیکه وتۆته وه.

ههروه ها سیستمی ئابووری سهرمایه داری له ئاکامی ئه م تایبه تمه ندی و سروشته دی و به تایبه تی به دوا ی له شانۆ چوونه ده ری ره کابه ره که ی واته سیستمی ئابووری سوسیالیستی، نه مپۆ له کرده وه دا بۆته سیستمی ئابووری بی ره کابه ر و زال به سه ر جیهاندا و بالاده ستی خۆی له ولاتان، کولتوره کان و لایه نه کانی ژیاندا قوونتر ده کا.

ئه وه تا ئیره نیوهی دره وشاوه ی مانگه که یه، چون سه ره پای هه مووی ئه مانه، ریساکه له سیستمی سهرمایه داری هه ر له شوینی خۆیه تی. نیستاش به رهه م بۆ وهدهستهینی سوود و قازانجه و وهدهستهینی ئه و سووده له سه ر بنه مای خاوه نایه تی تایبه تیه که به بناخه ی سهرمایه داری ده ژمیردری. سهرمایه داری له سه ر بنه مای وهدهستهینی لانی زۆرو ئه و په ری سوودو قازانج و که نه که کردنی سهرمایه و سامان راوه ستاوه مه به ستی سه ره کی و هاندره و نه نگیزه ی هه ر خاوه نکار و سهرمایه داریک بریتیه له زیاد کردنی سامان به هه ر نرخیگ و به هه ر فرت و فیللیک. بۆیه ده کری بلین تیۆری زیده بایی (ارزش اضافی) کارل مارکس هه ر وه ک له سهرمایه داری کلاسیکدا هه بوو، هه ر وه ک خۆی ماوه ته وه.

به مچۆره ده گه یه نه ئه و ئاکامه که سهرمایه داری وه ک سیستمی ئابووری بی ره کابه ر و زال به سه ر جیهاندا و ئه وه که جیهانی بوونی سهرمایه داری واقعه تیکه له بارودۆخی به جیهانی بوونی ئابووری سهرمایه داری و ههروه ها له دنیایه کدا که سیاسه ته کان له خزمه ت ئابووری دان، ئیمه ناتوانین دورگه یه کی بچووک بین له پاناو (ئوقیانوس) یک داو به تاک و ته ریگی بژین. وته کانی گۆر باچۆف له بهرده م ریکخراوی نه ته وه یه کگرتووه کان له سالی (۱۹۸۹ی زایینی) ئاماژه یه ک بۆ ئه م حه قیقه ته یه:

«ئابووری جیهان ئورگانیزمیکی یه کگرتووه و هیه ده و له تیک یان هه ر سیستمی کۆمه لایه تی یا رهوشیکی ئابووری ناتوانی له ده ره وه ی ئه ودا به شیوه ی سروشتی په ره بستینی».

به مجوره دهبینین که سه رمایه داری بۆته نه مریکی واقع و نه نیستاکه ئالترناتیفکی ههیه و نه له ناسۆی نیستادا کۆتاییهک بۆ نهو نیزامه بهدی دهکری. که وابوو رووخانی سه رمایه داری نه مریکه ئیدی دروشمیکی واقعینانه نیه. با نه وهش بلیم که نه وهش وا لیکنه دریتته وه که نه مه به مانای پشتراستکردنه وهی وتهی فۆکۆیاما واته «کۆتایی میژوو». هه ر نه وهنده به سه بلیم که بۆ خۆشی ده سال دوا نووسینی نه و کتیبه پاش نه و فهیرانهی که تووشی ئابوورییهکانی ناسراو به به ورهکانی ناسیا هات خه ریکی پاشه گه ز بوونه وه بوو. به وتهی چینیییهکان سه رهتا به نرکهی شیریک هاته مهیدان و دواتر به نه رمونیانی ماریک پاشه کشه ی کرد.

به لام نه گه ر رهتکردنه وهی سه رمایه داری دروشمیکی واقعینانه نییه، به و مانایهش نییه که جله وو پیشی سه رمایه داری ناوه لا بکری و به شیوهیهکی ره ها نازاد بئ و سنووریکی بۆ نه بئ. سه رمایه داری نه گه ر پیشی کراوه بئ تا دهتوانئ ده چه وسینیتته وه و تا بۆی بلوئ له چا وچنوکی و کۆکۆدنه وهی سه رهوت و سامان ناوه ستئ و سنووری بئ عه داله تی ده گه یه نیته نه و په ری خۆی. سه رمایه داری هه یج کات په رووشی نه وهی نییه که خه نک له برسان ده مری، بئ سه ره نه یه و به گشتی له ئیمکانات و نیعمه ته ماددییهکان بیه شه. (له هیندیگ کرده وهی سه مبولیکی چه ند سه رمایه دار ده گه ریین بۆ ژماره یه ک کاری خه رخوازانه).

که وابوو نییه له گه ل نه و هه وسارپه چراویهی سه رمایه داریدا نین و پیمان وایه ده بی ده سه لاتی سیاسی و دیموکراتیکی خه نک سنووریکی بۆ دابنئ، نه م سنووره بۆ چ مه به ستیک؟ بۆ جیگیر کردنی هاوسهنگی ریژهی کۆمه لایه تی و پاراستنی ده سکه وته کۆمه لایه تی و دیموکراتیکه کان و ده بی بۆ وه دی هاتنی نه م په روژه یه سه ندیکاکان، یه کیه تییه کریکاریه کان و دامه زراوه جو را و جو ره مه ده نی و کولتوورییه کان هه رچی زۆرتر ریکه بخه رین.

نه مه راستیییهکی روون و میژوویییه که نه و ده سکه وته دیموکراتیکانه و نه و دیموکراسییه کۆمه لایه تییهی که له ولاتانی پیشکه وتووی سه رمایه داری دا وه ده ست هاتوون و پیاده کراون، سه رمایه داری له سه ر که شه فی زه رین پیشکه شی نه کردوون، به نکوو هه مووی نه وانیه به سه ردا سه پاوه: بوونی یاسای کاری پیشکه وتوو، بیمه ی کۆمه لایه تی، موچه ی خانه نشینی، پشووی سالانه، که م کردنه وهی ساعه تی کار بۆ ۸ ساعه ت، مافی مان گرتن، مافی دامه زراندنی سه ندیکاو یه کیه تییه کریکاریه کان و.. نه گینا هه یج خاوه ن کارو سه رمایه داریک ناماده نییه ریکه وتنی کۆمه لایه تی له گه ل هه زهکانی خوارووی کۆمه ل پیک بئین. به کورتی و به پوختی به قه ولی ئاتوونی گیدی نر، کۆمه ناس و دا هینه ری ریکه ی سییه م:

«چیتر کەس هیچ جیگریکی باشی لەمەر سیستمی سەرمایه داری له لا نیه، ئەوهی ئیستا قسە ی له سەر دەرکری، ئەو بە لگانە ی دەهینرینه وه ئەوهیه که تا چ رادهیه ک و له چ ریگایه که وه، دەبی سەرمایه داری کۆنترۆل و ریکابخری».

چ ( نابووری پلانمەندو سینترالیزه

ئیمه ئەگەر له رابردوودا له گەل ئەم شیوهیه له نابووری دا بووین، ئیستا بۆمان دەرکەوتوو که ئەم شیوهیه له نابووری، ئەزموونی خۆی داوو سەرکەوتوو نەبووه. هۆکارهکانی ئەم سەرکەوتنه چ بوون:

\* له هیچ شۆینیکی ئەم دنیا یه نەبینهراوه که خیرایی کاری دەوڵەت زۆتر بی لهو کەسانی که به دوا ی کاری تایبەتی خۆیانەوه و بەرهنجامی کارهکش زیاتر بی.

\* بوونی دەسەلاتی سیاسی و دەسەلاتی نابووری له دەستی دەوڵەتدا ناکامی ئەوه دەبی خەکی کۆمه لگه له هەموو لایه که وه چا و له دەست و دیلی دەوڵەت دهکات و بچووکتیرین هیوا بۆ دەس و ویراگه یشتن به دەسەلاتیکی خە لک سالار و نازاد ناهیللته وه.

\* له نابووریه دا به کرده وه سەرمایه ی دەرکی به هۆی قان و پوانی دەوڵەت راده کات.

\* له نابووریه دا خە لک به شیوهیه کی راسته وخۆ و یا ناراسته وخۆ دەبن به خزمه تگوزاری (نانخۆری) دەوڵەت، به ستراوه یی نابووری خە لک به دەوڵەت دەبیته هۆی ئەوه که ئەوان به ناچار ملکه چی ئیراده ی حاکمان بن، هەر بۆیه ش دەبینین که هەموو حاکمانی دیکتاتۆرو مله وری میژوو مهیل و به ریانیان به دەوڵەتی کردنی نابووری هیه، چونکه ئەمه دنیا ترین ریگه یه بۆ له ئیو بردنی دهره تانه کانی وه دیهاتنی نازادی و دیموکراسی و له یه ک وتهدا جیگیرکردنی کۆمه لگه ی مه دهنی.

بۆ وینه هەر له دەورووبه ری خۆمان ده توانین ئاماژه به و نموونانه بکهین: تورکیه له سەر ده می که مال ئاتاتۆرک، (۱۹۲۳ - ۱۹۳۸ ی زایینی).

ئیران چ له سهردهمی بنه مائهی په هلهوی (۱۹۲۵ - ۱۹۷۹ی زایینی) و چ له سهردهمی کۆماری ئیسلامی (۱۹۷۹ ... ) میسر له سهردهمی عهبدوئناسر (۱۹۵۴ - ۱۹۷۰) عیراق له سهردهمی به عس (۱۹۶۸ - ۲۰۰۳، سه لماندووینه که دهوئته یا گروپی دهرۆیشتووی ناو دهوئته و یان بنه مائه چهند به خهستی کۆنتروئی بازار بکهن نهوهندهش کهترین بری ئازادی و دیموکراسی به کۆمهڵ ده به خشن.

\* نه زمون نیشانی داوه که نهو ئابووریانی له سهر نهو بنه مایه دامه زراون، نه خوشگوزهرانی ماددی له گهڵ خویان دینن و نه پیداو یستییه کانی به کارهینه ران دابین ده کهن و نه بواریش به نشار و ئافرانندی به رهه مهینه ران ده دن. له وێرا که هه موو ئیمکاناتی به رهه م و دابه ش کردن (تولید و توزیع) ی ماددی و مه عنه وی ده خه نه ژیر کۆنتروئی ناوه ندی به رنامه ریژیکی دهوئتهی به هیز، بمانه وی و نه مانه وی به سهره رۆی هه مه لایه نه ده گات.

\* سیستمی پلان دانان هیچ حیساییک بۆ زهوق و سه لیه و ئاره زوو ه کانی مشتهری ناکهن.

\* ئابووری به رنامه دار ئیژراوی دهوئتهی له کرده ودا ناکارامهیی خوی سه لماندوو، له م ئابووریه دا بۆ پیکه یانی ئازادی ئه ریئی هه ول ده ده ری، به لام پیداو یستی ئازادی ئه ریئی یا ئازادی هه ئبژاردن له به رچاو ناگیرئ.

\* له سهر یه ک به رنامه ریژی سینترالیزه و ده ستیوه ردانی دهوئته له ئابووری دا به به ستینی په ییدا بوونی تۆتالیترایسم و له نیوچوونی ئازادی تاک ده زانری و ئیمکانی دامه زرانندی دیموکراسی بوونی نیه.

\* له م سیستمه دا به ریوه به رانی ولات نه ته نیا ئامرازه کانی ده سه لاتی سیاسی به لکوو هه موو ئیمکاناتییان له به ر ده ست دایه و نه وه ش باشترین هه لومه رج بۆ بی عه داله تی ده ره خسینی. که وابوو به له به رچاو گرتنی نه و فاکتانه یه ئیمه ئابووری پلانمه ند و سینترالیزه له لایه ن دهوئته وه ره ده که یه وه و پیره وی له سیستمی بازاری ئازاد ده که ین.

### ۱- پیره وی له سیستمی ئابووری بازاری ئازاد

\* رکه به رایه تی ئازاد ده بیته هوی چوونه سه ری کارامهیی، بازار په ره به کارامهیی ده دا و وه لایمی ویست و



داخوازه کانی مشتەری دەداتەوه و سەر بەستی ئیختیار و ئازادی سیاسی دەپاریزی.

\* دەبیته هۆی کهم کردنهوهی تیچووی بهرهمهینان.

\* دەبیته هۆی پهیدا بوونی کهلوپهلی نوئی.

\* نهوه شتیکی روون و سهلمیندراوه که دهبی له پیشدا له نیوخۆی کۆمهنگه دا سهروهت و سامانیک بهرهم بی، تا بۆ دابهش کردنی عادلانهی ههول بدری. نهگەر ههول و تهقالا بۆ دابهش کردنی وهک یهک و دامهزاندنی یهکسانی نابووری به جوړیک بی که نهسل بهرهم هینانی سهروهت له نیو ببا، دهبی تهسلیمی دابهش کردنی ههژاری به کۆمهل بین، که تهناهت نهوهش واته نهو دابهش کردنه وهک یهکەش بوونی نابی هه وهک له سیستمی سوسیالیستی پیشووا دیتمان ژمارهیهک دهولهه ندر دهن.

بهلام سهرنج بهدین که دهئین پیرهوی له سیستمی نابووری بازاری ئازاد دهکەین له ههمان کات دا جهخت له سهه نهوه دهکەین که نهو سیستمه دهبی له لایه دهسهلاتی سیاسی و دیموکراتیکی خه لکهوه چاوه دیری بکری، بۆ؟

سههتا لیمان تیک نهچی ئیبه پیمان وایه دهوئەت خاوه نایهتی نییه، سهروهی (حاکمیتهتی) هیه. کاری دهوئەت بهرهمهینان نییه. چون بۆ بهرهمهینان پیوستی به سهربهخۆی بهرهمهینان و کیبهرکی له نیوانیاندا هیه. له ههه کوی دهوئەت به نیاز بی وهک بهرپرسی بهرهمه دهریکهوی، پههستاندن راوهستاوه، بهلام دهوئەت نهکی دیاری کردنی ریوشینی گونجاو و کۆنترۆل کردنیانی له نهستویه.

نابووری ئازاد به مانای لاچوون و وهلانی چاوه دیری یا کۆنترۆلی دهوئەت نییه، نهوهی که نامینی ههلاوردن له بهریوه بردنی یاساکان و دابهش کردنی ئیمکاناته، مه بهست نهوهیه که نهو چاوه دیرییه وه که هه موو ئاسانکارییهکان، پشتگری و پشتیوانی کردنهکان دهبی بۆ هه موو لایهک وهک یهک بی. نهگەر بهشی تایبهتی پشتگری لینه کری نابووری بهه ناستین.

لهم سیستمه دا واته نابووری بازاری ئازادی چاوه دیری کراو له لایه دهوئەت و ئورگانه کانی هه ئبیردراوی

خه لکه وه، دهوئته نهخش و دهوری دهبی، بهلام نهو دهوور و نهخشه سنووردارو که متهرو نهوه ته نیا که لویه لی گشتی دهگریته وه. بهلام له سیستمی نابووری دهوئته تی دا، دهوئته سهره پای بهریوه بردنی که لویه لی گشتی، بهریوه بردن و حاکمییه تی خوی بۆ که لویه لی تایبه تیش پهره پیده دا.

پشتیوانی له بهرهمهینانی نیوخوی له بهران بهر بهرهمی دهه کی دا (ئه مریکا که خوی نمونه ی نابووری بازاری نازاده، بۆ داوکی له که لویه لی نیوخوی، یاسا و ریسای بۆ نهو که لویه لانه داناوه که له دهروه دین).

بازار دهتوانی زانیاری سهبارت به گۆران و روشی نابووری بخاته بهر دهست. بهلام ناتوانی به تهواوی دهرفه تی کار «اشتغال» پینک بینی و ناشتوانی دابهش کرنی دادپهروه رانه بکا یان ژینگه پیاریزی.

پیس کردنی ژینگه و مهترسییه کانی: ته نیا نهوه دهوئته دهتوانی به دهستیووردان یا قه دهغه کردن یا فشار خستنه سهر بازرگانه کان ناچار بکا بهران بهر به ویران بوونی ژینگه پاره بدن، چون خویان هۆکار و بهرپرسی ویران بوون.

هیندیک شتی دیکه هه ن که نابووریناسان ناوی لی دهین «کالا گشتییه کان» که له لایه ن بازاره وه دابین نا کرین وهک کاره با، چاوه دییری ته ندروستی، گوازتنه وه و پهروه ده و نا کرئ خه لکی له قازانجی کالا گشتییه کان بیبهش بکه ی.

نهگه ر بازار هه روا بهری ناوه لا بکرئ، نایه کسانی قوولی کۆمه لایه تی لیده که ویتته وه. نهگینا که م کهس هه یه گومان نه وه ی بکا که میکانیزی بازار زۆر پرپه ره متهر و کارامه تره بۆ پینکینانی سهروه ت و سامان.

بهلام هه مووی نه مانه به و مانایه نیه که نیمه بازار به بایه خیک له قه له م بدین، لیره فا مه بهست بایه خی مه عنه وی ئینسانیه. بازار نامرانیکی کاریگه رو به نرخه، بهلام له نامرانیکی زیاتر نییه که دهبی ریک بخری و له خزمه ت کۆمه ل دا بمینیتته وه، بازار بۆ خوی ناتوانی ریبازو بهرنامه و پرۆژه دابن، نیمه باوه رمان به خورافه ی دهستی نادیا ری بازار نییه که پییوایه هاوسه نگی نابووری پینک دینی. نه زمونی کومونیستی ده ریخست که نا کرئ هه یج شتیکی تر جینشینی هانده ری بهرهم له سهر بنه مای قازانجی شه خسی بی، نهو هانده ره ده بی کۆنترۆل و

بهربهست بکری به لام وه لانانی له راستی دا به مانای فه له ج کردنی هه موو کۆمه لگایه.

د) سوسیالیزم وهک سیستمیکی نابووری - کۆمه لایه تی

ئیه ره روانیمان بۆ سوسیالیزم نه وهک سیستمیکی به رههم هینانه وه نه وهک سیستمیکی نایدۆلۆژیی یه. کیشه ی عه داله تی کۆمه لایه تی که ته وهرو مه بهستی سوسیالیزمی دیموکراتیکه، وهک یه کیک له پرسه نه خلاقیه کان باس دهکهن، نهک وهک یه کیک له پرسه نابووویه کان و نه وهک پیوستیه که له بنه ماکانی ماتریالیسمی میژووویه وه سه رچاوه بگری.

ئیه ستا به وه به رچاووویه وه ده توانین بلین که نه م پیناسه نوییه له سوسیالیزمی دیموکراتیک، تیکه لاییه ک و ناوتیه که له به هاو بایه خهکانی لیبرالی و سوسیالیستی. نموونه ی نه م مودیله ش له دهوره ی پاش شه ری دووه می جیهانی له نیوان نه م دوو روانگه یه دا پیکهات، که چه شیک سازان بوو که له سه ر بنه مای تیوری نابوویری «جان مینارد کینز» پیکهات که له «دهوله تی خوشگوزهران» دا ده رکهوت و به سه رده می زیرینی سه رمایه داری ناوبانگی ده رکرد، ده رکهوت که تیه دا پشکووتنی نابوویری بازار، دیموکراسی و خوش بژیوی زۆر سه رکه وتوو بوو، هه لبه ت ئیه ستا نه و مودیله ش به ره ورووی زۆر دیارده ی تازه بوته وه تووشی مملانی هاتوو و به ره ورووی پرسیار کراوته وه، وهک به جیهانی بوون، نیولیبرالیزم، ژینگه یپاریزی و سه رمایه داری پاش سه نعه تی. ریگای سیه می ناتونی گیدینز ناوتیه ناتیه که بۆ نه م هه لومه رجه نوییه.»

نه م نه ریه ته واته تیکه ل کردنی بایه خهکانی پۆزه تیه شی سوسیالیزم و لیبرالیزم شتیکی نوئی نییه و نه و مه سه له یه له سه ده ی نۆزه یه م به «جان ستوارت میل» دهستی پیکردو له سه ده ی ۲۰ دا به هۆی که سانیک وهک «بیرتراند راسیل» و «کارلۆرۆسلی» دریه ی پیدراوه وه له م سه ده یه دوایه ش دا که سانیک وهک «جان رالز» و «مه ک فیرسون» و هی تر هه وئیان بۆ داوه. دیاره تیکه ل کردنی بایه خهکانی لیبرالیزم و سوسیالیزم کاریک زۆر دژواره، چون لیبرالیزم له تاک و سوسیالیزم له کۆمه له وه دهست پیده کا، «هه لبه ت لیبرالیزم له مانای سیاسی دا». بیرمه ندانی لیبرال پیمان وایه مرۆف ته نیاو خوخوازه و نا کۆمه لایه تی، به لام سوسیالیزم پیی وایه مرۆف بوونه وه ریکی کۆمه لایه تیه.

نیستا تیشک دهخهینه سهر گرینگترینی نهو بایه خانه:

۱- نازادی

ئیمه له بایه خهکانی پۆزه تیشی لیبرالی بۆ دابین کردنی یاساگه ئیک بۆ ماف و نازادییهکانی تاک، داکۆکی دهکهین و له نازادییهکانی نیگه تیش که دهور و نه خشی هه ره پینویست و تهواوکه ری نازادییهکانی پۆزه تیش داکۆکی دهکهین و پیمان وانیه که نازادیی پۆزه تیش و نازادیی نگه تیش به ستراو هی دوو لایه نه یان نییه و پیمان وایه نازادی تاک لیبره ده بی نهو چوارچیه کۆمه لایه تییانه له بهرچاو بگری که تیدا کار دهکات، چون تاک له نیو کۆمه لدا دهژی و ناتوانی دوورگه یه کی سه ره خۆ و بی نیاز بی.

ههروه ها پیمان وایه به بی نازادی، عه دانه تی کۆمه لایه تی که جه وه ره ی سوسیالیزمی دیموکراتیکه و نامانجی ئیمه یه، دابین ناکری چون ته نیا له سیبه ری نازادی دایه که به ریکه ستنی جه ماوه، چ له شکلی سه ندیکا و یه کیه تی کریکاران و چ له شکلی دامه زراوه جورواجوره مه دهنی و کولتوو ریبه کان دایه که ده سه وته کۆمه لایه تی و دیموکراتیکه کان له هیرشی راستی نوئی و کۆنسیرقاتی شه کان ده پارێزرین.

۲- دیموکراسی

ئهوه راسته که هه م جوولانه وه ی لیبرال و هه م جوولانه وه ی سوسیالیستی ئارمانی دیموکراسی یان په سند کردوه و ئه مه ش خۆی له حکومه تی لیبرال دیموکرات و سوسیال دیموکرات دا دۆزیوه ته وه، به لام ئه وه ی راست بی لیبرالیزم خۆی له ناست دیموکراسی کۆمه لایه تی گیل ده کاو چه پی رادیکالی ش له ناست دیموکراسی سیاسی (مافی تاک). ئیمه دیموکراسی ته نیا له دابین کردنی نان و خانوو و له شساعی و فیرکردن و ئاوو به رق دا نابین واته دیموکراسی کۆمه لایه تی و ئه گه ر ئه رکی دیموکراسی ئه وه بی، ئه وه دووپات بوونه وه ی ئه زموونی سوسیالیزمی ئارایی (مه وجود) ه و ئه گه ریش به مانای مافی ده نگدانی هه مووانه و له ناکام دا ئامرازیکه بۆ ده برینی نازادانه ی ئیراده ی هه ر تاکیک ئه وه سه قه ت و نه قوستانه. که وابوو ده بی هه ر دووی ئه و دیموکراسی یانه له بهرچاو بگری، ده نا دیموکراسی یه کی سه قه ت ده بی. ئیمه پیمان وایه مافی مه دهنی سه ده ی ۱۸ و سیاسی سه ده ی ۱۹ و کۆمه لایه تی

سهدهی ۲۰ تهواوکهری یه کترن.

## ۲- یه کسانی

یه کیک لهو بایه خانهی که ئیمه له سهری پینداگرین و به به هایه کی سوسیالیستی دهژمیردرئ یه کسانیه و ئیمه له پیناسهی یه کسانی دا له گه ل لیبراله کان جیاوازییمان هیه. یه کسانی له روانگهی ئیمه وه وهک لیبراله کان دهخووزن ههر نه وه نیه که هه موومان ته نیا له به رانه بر یاسادا وهک یه ک بین. یه کسانی واته شانسی وهک یه ک بۆ به شداریی سیاسی و کومه لایه تی و ناسایشی کومه لایه تی و هه لی وهک یه ک بۆ به شداریی و کیپرکی، ئیدی نه وه خه نک چۆن که نک لهو هه ل و شانسه وه رده گری پیوه ندیی به خویانه وه هیه. یه کسانی شانسی ژیان یه ک یه ک به و مانایه نییه که هه موو که س ده بی هه موو شتیکیان به یه ک راده هه بی، به مانای یه ک شکل بوون نییه، به نکوو به مانای مه یدان یه ره پیدانی داخووزو به هره کانی تاکه. له وانیه یه کسانی دابه ش کردن له رووی ئایدیۆلۆژی و نه خلاقه وه وه سه رنج راکیش بی، به لام کاریکی نه وتۆ ناکا بۆ بره و پیدان به به رژه وه ندیی نابوو ری.

## به شی سییه م

### سنوور به ندیه کانی خویندنه وه ی

### نوئی سوسیالیزمی دیموکراتیک

نه گه ر سوسیالیزمی دیموکراتیک به پیناسهی کورته باس، له (۱۹۸۳ ی زایینی) ریگهی سییه م بوو له نیوان سوسیال دیموکراسی و کۆمۆنیزم (سوسیالیزمی مه وجود) واته سنوور به ندی هه م له گه ل سوسیال دیموکراسی هه بوو و هه م له گه ل سوسیالیزمی مه وجود و هه ولتیک بوو بۆ دابین کردن ی سوسیالیزمیکی واقیعی تیکه ل به دیموکراسییه کی حه قیقی. ئیمه له م خویندنه وه یه نوئییه دا له نیوان سوسیالیزمی دیموکراتیک له لایه ک و نیولیبرالیزم و چه پی رادیکال له لایه کی دیکه سنوور به ندی ده که یین.

نه لاف ( نیولیبرالیزم

ئیمه سیاسهتی نیولیبرالیزم رەت دەکەینەو: نیولیبرالیزم کۆمه ئیک روانگه و بۆچوونی رۆژئاواییه له بیرکردنهوهی سیاسی و ئابووری که له بنه پەرت دا دژکردهوهیه له ئاست دروست بوون و چۆ بوونی قهواره ی دهوڵهتی خوشگوزهران. نهو دهوڵهتهی که به دوا ی قهیرانی گه وری ئابووری (۱۹۲۹ - ۱۹۳۳ ی زایینی) و به تایبهتی پاش شەری دووهمی جیهانی له سەر بنه مای بۆچوونهکانی ئابووریناس «جان مینارد کینز» پینک هات. (سەیر نهوهیه که چه پی رادیکالیش رهخه له دهوڵهتی خوشگوزهران دهگری چۆن پیی وایه به سیاسهتهکانی کۆمه لایهتی دهوڵهتی خوشگوزهران ناشتی چینیایهتی پینک دی و تیوری شەری چینیایهتی نهو سەرناگری).

لیبرالیزمی نۆی له سەر نه م خالانه پی ددهگری:

\* چوارچیوهو سنووری چالاکیی دهوڵهت تا نهو جیگهیهی دهلوی کهم بکریتهوه و یاساکی بازار بی ددهستیوهردانی دهوڵهت له هه موو بوارهکانی ژیان و ژیا نی کۆمه لایهتی بالادهست بن.

\* دهوڵهت شهیتانیکی پیویست و لازمه که ته نیا نه رکی پشتگری له تاکهکان و سهروهت و سامانی هاوولاتیانه. ههروهها، پیشگیری له دزی و ساخته کاری دهکات و گه رهنتی به رپوه چوونی ریکه وتنهکان دهکاو نه گهر به رادهی سهری نووکه ده رزیبهک له وهی بترازی نهوه مافی خه ئکی سه ره بهستی پی شیل کردوه.

\* له هه مووان گرینگتر هیرش کردنه سەر دهسکه وتهکانی دهوڵهتی خوشگوزهرانه، به بیانووی نهوهی بهرو به ته مبه ئی ددهاو پشت به خو نه بهستن دروست دهکات.

\* هی رشی هه وسارپچراو بۆ تایبهتی ترین لایه نهکانی ژیا نی مرؤف، نه مه بیجگه له وهی که دهخوازن ته نانهت پۆلیس، ده زگه ی قه زایی و به رگری نیشتمانی (دفاع ملی) یش به تایبهتی بکرین و ته نانهت سیستمی قوتابخانه و پهروه دهو فیترکردن، تایبهتی بی و نابۆ خوتندن ئیجباری بی، چونکه پیچه وانهی نازادیی سروشتی مرؤفه.

\* مالیات دهبی تهنیا بۆ دابین کردنی نهزم و ئاسایش بی، نه بۆ خزمهته کۆمه لایهتی و خوش بژیوی (رفاهی) یهکان و نابی دهولت هیندیگ مه جبوور بکا به هیندیگی دیکه یارمهتی بدهن.

**ب) هه ئۆیست به رانهبر به نیولیبز الیزم**

نیمه لهگه ل نه م روانگه و هه ئۆیسته ی لیبرالیزمی نۆی نین و پیمان وایه:

\* دهولتهتی خوشگوزهران یه کینک له گه ورهترین دهسکه و تهکانی مرۆفایه تییه و دهولت نابی تهنیا پارێزهری سهروهت و سامانی هاوولاتیان بی.

\* دهولتهتی خوشگوزهران میکانیزمیکه بۆ دابهش کردنه وهی سامان له دهولته مهنده وه بۆ هه ژار.

\* دهولتهتی خوشگوزهران نه ئامانجی یه کسانیی ره های کۆمه لایه تییه و نه ده توانی ئه مهش ئه نجام بدا.

\* دهولتهتی خوشگوزهران بۆ که م کردنه وهی نایه کسانیی هه ول ددهات، زۆر جار خه لک به هۆی جیاوازی وهک:

نه خوشی، بیکاری، پیری و... ناتوانن ژیا نی خۆیان دابین بکه ن، دهبی ئه مانه ئاسایشیان دابین بکری. چون ناکری به بی دهستیوردهانی دامه زراویه کی ناوه ندی، نایه کسانیی کۆمه لایه تی و ئابووری که م بکریته وه.

\* دهولتهتی خوشگوزهران هه ول ددها لانی که می هه لومه رجییکی باشتر بۆ چینه بیبه شه کان دابین بکری تاکوو بتوانن لانی که م له ژیا نیکی شیوا به هره مه ند بن. بۆیه نیمه پیمان وایه نه وهی له به رانه بر نه م به رپر سیاره تییه کۆمه لایه تییه دا دروهسته، دهولته ته. دهبی یه کینک له به رانه بر به رپر ساریتی کۆمه لایه تی به رپر سیار بی، نه ویش که س نیه بیجگه له دهولت که مافی کۆمه لایه تی هاوولاتیان دابین بکا.

نه وه راسته که لیبرالیزمی ئابووری بالادهستی تهواوی هه یه و کارامه تره به سه ر ئابووری دهولته تی و به رنامه ریزی له چه شنی یه کیه تی سۆفییه تی پيشوو، به لام نه و قازانج و سووده ی لیبرالیزمی ئابووری به شیوه ی نابه رانه بر به هه موو چین و تویرهکانی کۆمه لگه دهگات، که و ابوو دهبی نه و داها ته سه ر له نۆی دابهش بیته وه، به مه بهستی که م کردنه وهی مه ودا ی نیوان چینهکان و ئه مهش له نه ستۆی کییه و کئ به نه نجامی دهگه یه نی، کام

دامه زراوه دهبی بریارده رانه و به دهسه لاته وه نه نجای بدات؟ نه وه دهو له ته، نه م سهر له نوئی دابهش کردنه، نه دهبی به شیوهی یه کسان و نه هه مووی بروتاهه گیرفانی چهند که سیکه وه.

### ج) چه پی رادیکال

هاوکات له گه ل نه و سنور کیشانه له گه ل لیبرالیزمی نوئی، نیمه له گه ل چه پی رادیکالیش سنور به ندی ده که یین.

۱- نیمه له گه ل خوگیل کردنی چه پی کۆن یان رادیکال له به رانه بر مافی تاک دا نین (نازادییه مه نفییه کان).

۲- چه پی رادیکال له سهر یه کسانیی ره ها پی داده گری و نه وه هیچکات نایه ته دی، مه گهر که رتی تایبه تی له ناو بچی و نابووری پلانمه ندو دهو له تیی به ریوه بچی و نه وهش یه کسانه له گه ل مائناوایی له نازادی و دیموکراسی و نابوورییه کی گه شه کردوو.

۳- نیمه له گه ل سیستمی به ریوه به ریتی (مودیرییه ت) و کارگیری چه پی رادیکال نین که تیییدا تا قمیکی پیشره و بژارده له جیی خه لک بیر ده که نه وه، چون پیمان وایه نه گهر نه و ئافانگاردیه که له راستییه کان تی ده گات، ههر بویه بی پرسی خه لک که چون بیر ده که نه وه، بریار ده دن، و به ناوی خه لک ده ست پینشخه ری پرۆسه ی ئانگۆره کان ده بن.

### دواییین وته!

له کۆتایی دا پیویسته جه خت له سهر نه و خاله بکهینه وه که سوسیالیزمی دیموکراتیک دهبی وه لامدهری هه لومه رچی ولاته که مان بی و پیش هه موو شتیک له گه ل به رژه ونیدی نه ته وه ییمان بگونجی. نیمه ده توانین له زۆر به رنامه و پرۆگرامی نه و ولاتانه ی سوسیالیزمی دیموکراتیکیان پی ره کردوه که لک وه رگرین، هه لبه ت له ته واوه تی خوئی دا، به لام نابی هیچکات تایبه ته ندییه کانی ولاتی خو مان له بیر بکه یین که له زۆر لایه نی نابووری، فه ره نگی، کۆمه لایه تی و میژوویی جیاوازی له گه ل ولاتانی دیکه هه یه. به ره ی چه پ له ئوروپا نه مرۆ کیشه ی سیکۆلاریزمی نیه، کیشه ی پاشماوه کانی نیزامی فیئودالی و عه شیره تی کیشه ی دیموکراسی نییه، به لام نه مانه هه موو کیشه ی



جیددین بۆ به‌ره‌ی چه‌پ له ولاته‌که‌مان‌دا. سه‌رمایه‌داریی ئەمریکا له‌گه‌ڵ سه‌رمایه‌داریی ئوروپا جیاوازی هه‌یه‌و سه‌رمایه‌داریی ژاپۆن له‌ ته‌ک هه‌ردووکیان. هه‌ر وه‌ک سیستمی ده‌ولتی خو‌شگوزهران له‌ نیو ولاتانی ئوروپایی جیاوازه.

خویندنه‌وه‌ی نوئی ئیمه له سوسیالیزمی دیموکراتیک ده‌قیکی پیرۆز نیه، که ره‌خه‌ه‌ئه‌نگه‌ر بی، نه‌گۆر نییه، ئه‌مه ریکه‌وتنیکی کۆمه‌لایه‌تی به‌ مه‌به‌ستی دابین کردنی هاوسه‌نگی ریزه‌یی له‌ نیو کۆمه‌له‌دا. ئه‌و ریکه‌وتنه به ده‌ستی مرۆف ئه‌نجام ده‌دری که‌وابوو قابیلی گۆرانه. رازی مانه‌وه‌ی ریزای سوسیال دیموکراسی له‌ چی‌دایه؟ خو‌گونجاندن له‌گه‌ڵ هه‌لومه‌رجی نوئی. ئه‌گه‌ر به‌رنامه‌ی حیزبی سوسیال دیموکراتی ئالمان (SPD) وه‌ک کۆترین حیزبی سوسیال دیموکرات له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزه‌یه‌م له‌گه‌ڵ به‌رنامه‌ی ئه‌م حیزبه له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی بیستهم پینکگرین، ده‌بینین مه‌ودای جیاوازیان چه‌نده‌یه، ئه‌و کاته‌یه رازی ئه‌و مانه‌وه‌یه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وی.

ئامانجی ئیمه ئه‌وه‌یه که هه‌ول بده‌ین و خه‌بات بکه‌ین بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و کۆمه‌لگه‌یه‌ی تیییدا ده‌ژین له‌ چاو دۆخی ئارایی یه‌کسانتر بی. ئیمه ئه‌و خویندنه‌وه‌ نۆیه‌دا ده‌ستمان هه‌نگرت له‌ هیندی‌ک خه‌ون و ئاره‌زوو، هه‌ر چه‌نده مرۆفدۆستانه، دادپه‌روه‌رانه و جوان ده‌هاتنه به‌رچاو، به‌لام فکری ئه‌وه‌ی که ژبانی مرۆف ئاسووده‌ترو یه‌کسانتر بی هه‌میشه وه‌ک ئه‌ستیره‌یه‌کی قوتبی رینۆنمانه. کاتی‌ک یه‌کسانی و به‌رابه‌ری ئابووری سه‌قامگیر نابی و تا ئیستاش ریکه‌یه‌ک بۆ به‌رفه‌رار بوونی ئه‌و یه‌کسانیه په‌یدا نه‌بووه، لانیکه‌م ده‌توانین هه‌لومه‌رجیکی باشت‌ر بۆ چینه بی‌به‌شه‌کان دابین بکه‌ین که تیییدا له‌ ژبانیکی قابیلی قبوول به‌هره‌مه‌ند بن.

ئه‌وه‌ش ده‌زانین که به‌ له‌ به‌ر چاو گرتنی واقعییه‌تی جیاوازیه‌کانی ئیوان مرۆفه‌کان و به‌رژه‌وه‌ندی تایبه‌تیان هیچ سیستمیکی یه‌کده‌ست که بۆ هه‌مووان ئه‌یده‌ئال و دلخواز بی به‌دی ناکری.

### یستی سه‌رچاوه‌کان:

- ۱- کریستیان دلاکامپانی، فلسفه‌ سیاست در جهان معاصر، ترجمه: بزرگ نادرزاده، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۲
- ۲- در این زمانه پر آشوب (ملاحظات دربارہ سیاست بین الملل)، گفتگو با برونوکراسیکی، ترجمه: دکتر حسن دولو، چاپ اول، تهران ۱۳۶۵

- ۳- ریچارد ساکوا. پساکھونیسیم، ترجمه: محسن حکیمی، چاپ اول، تهران، ۱۳۵۸
- ۴- سون اریک لیدمن، سبکی فکر، سنگینی واقعیت، ترجمه: سعید مودم، چاپ اول، تهران ۱۳۸۴
- ۵- ترنس بال و ریچارد داگر، ایدئولوژیهای سیاسی و ایده‌ال دمکراتیک، ترجمه: دکتر رویا کیوانشکوهی، تهران، چاپ اول ۱۳۸۴
- ۶- دیویدهاروی، نئولیبرالیسم، ترجمه: دکتر محمود عبدالله‌زاده، تهران چاپ اول ۱۳۸۶
- ۷- حسین بشیریه، آموزش دانش سیاسی (مبانی علم سیاست نظری) چاپ اول، تهران، ۱۳۸۰
- ۸- حسین بشیریه، تاریخ اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم (اندیشه‌های مارکسیستی) چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۸
- ۹- داریوش آشوری، دانشنامه‌ی سیاسی (فرهنگ اصلاحات و مکتبهای سیاسی) چاپ سیزدهم، تهران ۱۳۸۵
- ۱۰- حسن علیزاده، فرهنگ خاص علوم سیاسی، چاپ اول، تهران ۱۳۷۷
- ۱۱- فولگانگ لیونارد، کومونیزمی نه‌وروپایی (راست‌بویانه و وهیه کی به رووی خوره‌لات و خورناوادا) وهرگیرانی: کوردو عه‌لی، به‌رگی یه‌که‌م، سلیمانی، ۲۰۰۴
- ۱۲- ناندرو هیبود، تیوری سیاسی، وهرگیرانی..... چاپی یه‌که‌م، هه‌ولیر، ۲۰۰۳
- ۱۳- ئینگشارکارتسون و ئان - ماری لیندگرین، سوسیال دیموکراسی چیه؟، وهرگیرانی: که‌مال هه‌سن پور، ئینگشویینگ، ۲۰۰۷
- ۱۴- د. عه‌بدولپرهمانی قاسملوو، کورته باسیک له‌سه‌ر سوسیالیزم، بلاوکراوه‌ی کومیسسیون‌ی ح. د. ک. ا، ۱۹۸۳
- ۱۵- د. عه‌بدولپرهمانی قاسملوو، شی کردنه‌وه‌ی کورته باس، بلاوکراوه‌ی کومیسسیون‌ی حدکا، ۱۹۸۶
- ۱۶- نانتونی گیدینز، ریگای سیئه‌م، بنیات‌نانه‌وه‌ی سوسیال دیموکراسی، وهرگیر بو کوردی: پیش‌ره‌و حوسین، چاپی یه‌که‌م، سلیمانی ۲۰۰۲
- ۱۷- حوسین به‌شیری، دیموکراسی بو هه‌مووان، وهرگیرانی: حوسین موحه‌مه‌دزاده، هه‌ولیر ۲۰۰۵
- ۱۸- محمد علی همایون کاتوزیان، خاطرات سیاسی خلیل ملکی، چاپ دوم، اروپا، ۱۹۸۱
- ۱۹- میشل روکار، سخنرانی در کنگره انترناسیونال سوسیالیست، «لیما» (پرو) بلاوکراوه‌ی کومیسسیون‌ی چاپه‌مه‌نی حدکا خرداد ۱۳۶۵
- ۲۰- بولتن اتحاد چاپ کارگری، شماره ۲، زمستان ۱۳۷۸
- ۲۱- راه کارگر، ارگان سازمان کارگران انقلابی ایران (راه کارگر) شماره ۶، خرداد ۱۳۶۷
- ۲۲- د. عه‌بدولپرهمانی قاسملوو، عه‌بدوللا هه‌سن زاده، کورته میژووی حدکا و...، ۱۳۸۱
- ۲۳- مجله اطلاعات سیاسی- اقتصادی، شماره ۴۳ و ۴۴، سال پنجم، ۱۳۷۰

## خوتندنه وهیه کی نوێ بۆ سوسیالیزمی دیموکراتیک

- ٢٤- سوسیالیزمی دیموکراتیک، وتاری لیۆنیل ژوسپهن له کۆنگرهی ئینترناسیۆنال سوسیالیست، نوامبری ١٩٩٩  
وهرگیراو له «تیکۆشه» نامیلکهی نیوخۆیی حدکا، ژماره ٦٧، ٦٨، ١٣٧٩  
٢٥ - برنامهی حزب سوسیال دمکرات سوئد، ١٩٨٨

کۆکردنهوه و ئاماده کردنی: رهحمان نهقشی

رهشه مهی ٢٧١٨ ی کوردی = فیبریهی ٢٠١٩ ی کوردی